

AF ET GAMMELT LANDBRYGGERIS SAGA

P. Kjeldgaards bryggeri Fjerritslev

Af POUL RUUS

I VESTER HAN-HERRED i Thisted Amt ligger stationsbyen Fjerritslev. På det tidspunkt, hvor nærværende artikel tager sin begyndelse, året 1885, var Fjerritslev kun en beskeden landsby med ca. 500 indbyggere (1901: 641, 1916: 1103, 1950: 1898 612 husstande), men dog med en vis betydning udover det rent lokale gennem veludbygget postforbindelse.

Ved anlæget af landevej i 1830'erne blev Kollerup Kro flyttet hertil. I 1846 oprettedes en mindre Postexpedition, der den 1. novb. 1872 blev regnskabsførende. Postkontor oprettedes den 1. okt. 1889.

Den 1. dec. 1857 oprettedes en to gange ugentlig forbindelse mellem Aalborg og Thisted over Aabybro og Fjerritslev. Denne forbindelse, der udførtes med lukket vogn, udvidedes, da banestrækningen Randers-Aalborg den 19. sept. 1869 åbnedes, til 4 gange ugentlig, fra 15. maj 1872 til 6 gange og fra 1. juni 1873 til 7 gange ugentlig.

Mellem Fjerritslev og Løgstør var der samtidig med ruten Aalborg-Thisted etablering blevet oprettet en 3 gange ugentlig forbindelse med lukket vogn. Denne udførtes fra august 1877 daglig. Den 19. marts 1897 åbnedes banen Aalborg-Fjerritslev og samtidig inddrogtes brev- og pakkepostbefordringen på denne del af ruten Aalborg-Thisted. Postmesteren ejede selv den bygning, i hvilken kontoret var, indtil den nuværende bygning, der er opført ved jernbanens foranstaltning toges i brug den 22. marts 1913.

Imidlertid medførte først postforbindelserne, senere fra 1897 den 18. marts banen Aalborg-Fjerritslev og fra 1904 Fjerritslev-Thisted, at Fjerritslev fik stadig tiltrækning. Det mere kulturelt prægede liv var ikke at finde i Fjerritslev, det var samlet i Ketterup nogle km syd for, hvor der på "Skjerpingsgård" var Herredskontor, prokurator, læge, dyrlæge og apotek, men i 1910 var alle "privilegerede" erhverv flyttet til Fjerritslev, der nu desuden har Amtssygehus og fjernvarme.

Niels Chr. Borup af Fjerritslev må have skønnet, at tiden var moden til at oprette bryggeri og malteri, thi han havde i sin ejendom, beliggende hjørnet Aalborg-Thisted-Aggersundvejen indrettet lokaliteter for en sådan virksomhed.

Af en under 14. sept. 1885 mellem fornævnte Borup og brygger Peter Bauer af Viborg oprettet lejekontrakt kan erfares nøjagtige detaljer, og her skal derfor kun nævnes, at bygningen var 20 alen i såvel længde som bredde og havde kælder under 4 fag. Inventaret bestod af 2 brygkedler på henh. 6 og 3 td. (i en senere kontrakt med ny ejer angives dimensionerne til 4,5 og 2 tdr.) med haner, 2 svalebakker af jern eller træ, hver af 7 alens længde og 3 alens bredde. Endvidere indgik i lejemålet: 2 korntøndemål, 1 skæppe, 1 fjerdingkar, 1 kornvægt, 1 bakke, 2 render i bryggeriet, 2 stiger samt brandstige og -hage.

Lejemålet omfattede en femårig periode og den årlige lejeafgift var ansat som følger: første år 200 kr., andet år 250 kr., 500 kr. for tredje år og 600 kr. for hvert af de efterfølgende 2 år. Kontrakten blev "læst" tillige som pantebrev for lejeafgiften i Han Herreds ret den 29. maj 1886.

Ved særligt dokument af 16. maj 1886 pantsatte Bauer til ejeren (Borup) følgende effekter:

1 hest værdi..... 100 kr.
1 fjedervogn..... 100 kr.
1 sæt seletøj..... 10 kr.
10 stk ølhalvtønder..... 30 kr.
30 Halvottinger..... 30 kr.
10 Helottinger..... 15 kr.
15 Seksendelottinger..... 15 kr.

til en salgsværdi af 300 kr.

Imidlertid må Bauer ikke have følt sig helt tilfreds med virksomheden, *Bryggeriet Fremad*, thi en tinglyst påtegning af 6. okt. 1887 på pantedokumentet af 29. maj 1886 lyder: Nærværende lejekontrakt er ophævet fra den 1. d. M. og må derfor udslettes af pantebogen, også med hensyn til den stiftede panteret. Dog forpligter jeg P. Bauer mig til at blive på ejendommen indtil 1. novb. d. å. og i den tid at yde den nye lejer, *Ungkarl Peder Kjeldgaard af Manstrup* al den undervisning jeg formår angående driften af ølbryggeriet, imod derfor at nyde indtægten af brygningen i den tid og i samme tid have ret til at bibeholde beboelsen som hidtil, dog med undtagelse af et værelse, som overlades P. Kjeldgaard.

Som det ovenfor er anført var Peder Kjeldgaard ved sin start som brygger ungtkarl, og det var jo mindre heldigt i en bryggergård.

Men udover maltgøring og ølbrygning havde Peder Kjeldgaard andre jern i ilden, energisk og fremadstræbende som han var. Allerede fra de første dage som brygger *forhandlede og aftappede han fremmed øl*, d.v.s. bayersk øl. Han trådte i forbindelse med Carlsberg bryggerierne, der afskibede øl til ham bl.a. med D/S "Thy" og "Limfjorden", der sejlede mellem København, Aalborg, Aggersund, Løgstør og Nykøbing M. Fra Aggersund blev øllet hentet af bryggeriets vogn. *GI. Carlsberg har altid leveret originalaftappet øl*, hvorimod Ny Carlsbergs øl blev aftappet i Fjerritslev. Ved aftapning af ½ td. blev der til rest et kvantum svarende til 5-6 flasker, der solgtes som "Møgøl" (møjøl) til 5 øre pr. flaske og hvortil der var ivrige aftagere. Dette "Møgøl" har ingen relation til *Møgøl*, se ordb. o. d. d. sprog bd. 14, sp. 728: "Møgøl, vistnok om gl. øl, der har været nedgravet i møddingen for at blive stærkere eller ved hvis brygning man har lagt hønsemøg ved tæppestangen. En kande koster ellers kun 6 skilling, men det har nok været gammelt møgøl, eller hun måtte give 8 sk. fordi hun borgede".

Den 3. nov. 1888 fik han som husbestyrerinde, ungpige Kirsten Katrine Olsen, der var født 1863 som datter af Ole Jørgen Larsen i Hassig pr. Skræm. Den 8. maj holdt hun bryllup med bryggeren i Kollerup Kirke og fra denne dag og indtil Peder Kjeldgaard døde den 12. juli 1919 tog hun den virksomste del i bryggeriets anliggender. Som enke førte Katrine Kjeldgaard nu virksomheden som leder, bistået dygtigt gennem årene af datteren, den nuværende ejer frk. Kirsten Kjeldgaard og en broder, Lars Olsen, der havde været på bryggeriet siden sit 14. år og varetog alt det praktiske i bryggeriet og solget indtil han døde 67 år gl. i 1942.

Etiketter brugt ved aftapning af fremmed øl.

Etiket brugt ved aftapning af fremmed øl.

Denne etiket har været brugt fra bryggeriets start og bruges den dag i dag.

Men også andet fremmed øl end Carlsbergs ølsorter blev aftappet og solgt, f.eks. fra Aalborg Aktie-bryggerier, Ceres i Aarhus, bryggeriet Thor i Randers, Hestøl fra Horsens - - -

Katrine Kjeldgaard var aktiv til hun i 1950 døde 86 år gl. Der blev startet med et tappeaggregat med 2 hæverter, senere erstattet med 4 hæverter. Bryggeriet havde vel en kælder, men *isede ikke* og var således ret værgeløst. Med hensyn til øllets holdbarhed var den ikke langvarig, det skulle helst sælges senest 14 dage efter aftapningen. En Bayer kostede i 1889 8 øre. En gl. regning fra øltapper Ole Worm i Brolæggerstræde i Kbhvn. fortæller, at han med S/S "Thy" den 4. januar 1901 har afskibet til Aggersund 250 Gl. Carlsberg til kr. 23,99.

Katrine Kjeldgaard var en usædvanlig energisk kvinde og af ikke helt alm. format. Her skal blot nævnes, at hun til sin 60 års fødselsdag hos Cohr i Fredericia lod fremstille et antal sølvspiseskeer med indgraveret øltønde og humleanker o.l. på skaftets forside og på bagsiden var navnet anført på den, hvem skeen var tiltænkt. Alle, der havde været mindst 2 år i bryggeriets tjeneste, fik en ske. Senere benyttede hun skeen som hædersgave til personer, hun særligt værdsatte. I langt over en menneskealder havde P. Kjeldgaards bryggeri depot for Carlsberg, og Katrine Kjeldgaard fik her alle de æresbevisninger som Carlsberg kunne yde hende: St. sølvmedaille, Guldmedaille, stor sølvopsats. Hun fratrådte depotet den 1. okt. 1946, altså efter et samarbejde på 60 år. Men også til anden side viste hun Giversind, således har hun skænket lysestager til kirkerne i Kollerup (gift og konfirmeret) og Fjerritslev. Bryggeriet sælger nu som før eget og fremmed øl til private og har tillige butik for salg af øl og sodavand. Bryggeriet har alle dage betjent et område, der begrænses af: Vester Thorup-Aggersund-Gøtterup-Hjortdal-V. Svendstrup. Det til bryggeriet hørende landbrug, der nu ikke længere drives, var udelukkende beregnet for virksomhedens heste, ko og får.

Nu har det jo specielt i Vest- og Nordjylland ikke altid været let at handle med alkoholholdige drikkevarer, men det kan her oplyses, at vel har der været og stadig er afholdsbevægelse og missionsbevægelse på egnen, men i og om Fjerritslev har man altid været af fordrageligt sind, således, at der til intet tidspunkt har været vanskeligheder for bryggeriets drift. Som kuriosum kan nævnes, at den eneste kro på den lange strækning fra Aalborg til Thisted, der altid har haft spiritusbevilling er kroen i Fjerritslev. Først fra 1955 er der givet bevillinger i andre stationsbyer på strækningen mod Aalborg.

Den omhandlede panteret skal således fremdeles vedblive til sikkerhed for Bauers herommeldte forpligtelser. Udsletelsen af lejekontrakten kan således først ske efter 1. nov. d. å. og efter, at de nævnte forpligtelser er opfyldt. Under 20. januar 1888 havde Bauer tilsvaret sine forpligtelser og kontrakten udslettes da.

Der skal her nævnes nogle data vedr. ungarl Peder Kjeldgaard.

Han var født i 1859 i Manstrup ved Aggersund, som søn af en mindre jordbruger og blev naturligvis fra drengsårene beskæftiget ved landbrugsarbejde, bl.a. lærte han i tjeneste hos en bonde i Aggersund at lave malt.

Men der var drift i den unge Peder Kjeldgaard, og han indså formentlig at hans fremtids vej burde trædes udenfor bondestanden.

På et vist tidspunkt finder vi ham som *Postkusk*, højt knejsende på bukken af en diligence, hvor han ved ind- og

udfart ret lystelig skal have trakteret det gyldne post-horn .

.....

Om posthornets brug i nyere tid skal her oplyses, at dets brug ophørte fra og med nedlæggelsen af *Danmarks sidste diligencerute på strækningen Vejle-Brande den 31. marts 1912.*

Her i den friske blæst, der altid stryger gennem Hanherrederne, havde han tid til at fundere over problemerne, og da han jo, som man siger ”færdedes” meget, lagde til og trak fra - hvad han hørte af folk af alle slags og resultatet blev, at han som fornævnt bestemte sig for at *blive brygger.*

At brygge lærte han af Bauer, og Bauers recept, der gengives her, viser, hvorledes kunsten blev udøvet: Der blev anvendt 4 pund *brændt malt* pr. centner malt, og en gl. regning af 26. febr. 1905 fra kaffebrænder Nielsen, Thisted, beretter om prisen for brænding af malt:

Brænding af 1000 pund	
malt á 2,5 øre pr. pund.....	kr. 25,00
6 brændinger malt	
á 50 øre pr. brænding.....	<u>kr. 3,00</u>
	kr. 28,00

Hvorledes nu de anførte 6 brændinger á 50 øre skal forstås, kan der jo gives flere forklaringer på.

Priser vedr. anskaffelser og reparationer fremgår af en regning af 27. sept. 1904 fra nålemager J. L. Mosdorf i Aalborg til ”Brykkeriejer Keldgaard, Fjerritslev (dårlig ortografi er altså ikke blot et nutidsfænomen).

Hvad androg nu arbejdslønnen, ja, omkring 1900 betalte Peder Kjeldgaard en helårsarbejder med 400 kr. + kosten.

Bauer havde også en anden recept ved anvendelse af forforsurt natron i ølbryggeriet, til forhindring af ølsyredannelse i alle overgærede ølsorter samt for at give disse *Fyld og Brillierkraft.*

Fra Bauer overtog Kjeldgaard forskelligt løvsøre, hvoraf fremhæves:

20/4 tdr. nye á 4,50-.....	90,00
50/8 tdr. nys á 3,50	175,00
10/2 tdr. gl. á 3,00	30,00
10/4 tdr. gl. á 1,50	15,00
15/16 tdr. gl. á 1,00.....	15,00
1 støbekar med kobbersi.....	10,00
1 kornvægt.....	10,00
3 maltskovle	5,25
1 skyllemaskine	1,00
4 messinghaner i kælderen	8,00
1 sacchometer	6,00
1 kobberpumpe m. rør.....	40,00
1 Sibandor?	5,00
2 termometre	1,50
1 humlesi	1,50
3 gærsier	0,75
+ 1 svinekar m.m., i alt til en værdi af 650,00 kr.	

I 1893 får Peder Kjeldgaard ny vært, idet Borup sælges ejendommen til N. P. Andersen, med hvem der oprettes *ny kontrakt den 8. juni 1893.*

Da Kjeldgaard lejede bryggeriet, blev der brygget fire sorter og dette sortiment blev bibeholdt indtil 1. verdenskrig og de gældende priser i 1889 meddeles her:

Nr. 1 pr. 1/8 td.....	1,35 kr.
Nr. 2 pr. 1/8 td.....	0,90 kr.
Nr. 3 pr. 1/8 td.....	0,65 kr.
Nr. 3 pr. 1/16 td.....	0,35 kr.
Nr. 4 pr. ½ td.....	2,00 kr.
1/8 td. = 18 liter.	

Nr. 1 pr. pot.....	12 øre
Nr. 2 pr. pot.....	8 øre
Nr. 3 pr. pot.....	6 øre

For øl nr. 4 anføres, at hovedaftageren var herregården Aagaard ved Aggersund, hvor folkene i ordets egentlige betydning fik *tyndt øl.*

Til sammenligning tjener, at bryggeriet i dag for 1/8 td. nr. 1 tager kr. 5,60, for 1/16 td. kr. 2,60, på 5 liter flasker kr. 2,50.

Peder Kjeldgaard drev et efter forholdene stort malteri, ca. 1600-1800 tdr. årlig, hvorfor prisen var 2 kr. pr. td. Af de gamle regnskaber fremgår bl.a., at der i okt. 1887 er indkøbt 323 pund byg á 5 øre pr. pund. Den 27. s. m. fik Lars Krogsgaard i Aggersund 3/8 td. øl = kr. 2,10.

Den 3. april 1888 solgtes 4 pund malt = 40 øre, og der findes lange rækker i salgsbogen af denne portion på 4 pund, idet man jo de fleste steder selv bryggede øl. Fra bryggeriets første år og indtil 1. verdenskrig kunne man afholde de største gilder med kun nr. 1 øl på bordet, men det må dog tilføjes, at så fik man godt med Frederik d. 7. brystdråber til - - -

I 1896 opførte Peder Kjeldgaard selv et bryggeri på en grund lige overfor sin mangeårige virkeplads, og brygkedler m.v. blev taget med (han var ifølge § 11 i lejekontrakten af 8. juni 1893 forpligtet til at overtage kar m.v., såfremt han anlagde andet bryggeri i Fjerritslev, og her er effekterne i brug den dag i dag, dog med den indskrænkning, at maltning i mange år ikke har fundet sted, og at produktionen er gået ned på et minimum. Grunden, hvorpå bryggeriet blev opført var en parcel fra den gi. postgård. Grunden kostede 7.000 kr. Imidlertid var der ved handelen den klausul, at 3 gårdmænd skulle kautionere og denne bestemmelse var i virkeligheden, hvad man kan kalde strenge vilkår. Det var et hestearbejde at finde bønder, der var villige og ”gode nok”, men da Kjeldgaard var kendt som en dygtig og dertil strengt pålidelig mand, lykkedes det ham dog at ”bevæge” 2 gårdmænd til at ”skrive under”, men den tredje villige var udenfor bondestanden, en handlende i Fjerritslev, men postholderen accepterede dog disse kautionister.

De gl. brygjournaler fortæller, at produktionen i 1914 opviser maximum med 1432 hl, deraf nr. 1 107 hl, nr. 2 945 hl og nr. 3 379 hl. I 1918 androg produktionen 838 hl, deraf 1 hl nr. 1, 595 hl nr. 2 og 166 hl nr. 3. Året 1939 figurerer med 537 hl, deraf nr. 1 119 hl, nr. 2 418 hl. I 1959 blev der kun brygget i alt 140 hl nr. 1.

Bryggeriet er ganske primitivt, utvivlsomt som bryggerier her i landet har været i hundreder af foregående år. Der er intet maskinelt vædslag, øllet tappes direkte fra slange med hjemmesyet lærredsslange direkte i flasker, hovedsagelig 5 liters med træbandage og sodavandslukke.

Betragter man de fornævnte ølpriser, er der vel en tilbøjelighed til at mene, at disse var meget billige, men dette er kun tilsyneladende, og for på summarisk måde at

”fremtrylle” salgsværdien i relation til *nu*, skal der her henvises til en gammel sukkerroedyrkerkontrakt fra 1884 med sukkerfabrikken i Nykøbing F. til dennes første kampagne i 1885, hvor roeprisen pr. centner roer angives til 80 øre, tilsyneladende hovedrystende, medlidenhedsfremavlen med det betrængte landbrug - -

I 1954, da denne kontrakt kom mig i hænde, spurgte jeg Det Statistiske Departement, hvorledes roeprisen 80 øre i 1885 stod til roeprisen 1954 og modtog det her konkluderede svar, at en pris på 80 øre pr. centner svarede til kr. 3,55 pr. centner i 1954.

Året 1912 synes at have været et grødeår for ølsalg, idet der foreligger kontrakter fra Aalborg Aktie-bryggerier, underskrevet den 10. juni 1912, en kontrakt fra bryggeriet

Thor, Randers, fremsendt den 30. april 1912, er i hvert fald ikke blevet underskrevet, da såvel original som genpart er i behold i Fjerritslev. Der blev efter disse kontrakter, Bryggeriforeningens standardkontrakter, ydet 1,5 øre pr. flaske, hvoraf 1 øre straks blev fradraget, den halve øre stod som sikkerhed for emballagetab. Når et bryggeri da kunne have depotkontrakter med flere bryggerier, må det formentlig bedømmes ud fra det forhold, at ingen kunne leve af et enkelt depot dengang, men dette er naturligvis kun en formodning.

Selv om kronens købeevne i dag er noget mindre end i 1954, vil det umiddelbart kunne ses, at en Bayer til 8 øre i virkeligheden nogenlunde korresponderer med prisen i dag minus skat, noget helt andet er så, hvad denne stabilitet repræsenterer opdelt i sine forskellige komponenter.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1964, side 349-360).